

Lise Öğrencilerinde İçki ve Sigara Kullanımı* (Gemlik-BURSA)

Yrd. Doç. Dr. Necla Okan**, Sağ. Me. M. Sadi Şıvka***,
Yük. Hem. Şükran Resmi***, Hem. Nebahat Şıvka***

ÖZET. Araştırma Gemlik ilçesindeki beş lisede öğrenim gören 1495 öğrenciye anket uygulanarak gerçekleştirilmiştir (867 erkek, 628 kız). 250 öğrenci (% 16.7) sigara içtiğini, 174 öğrenci ise (% 11.6) alkol kullandığını belirtmiştir. Alkol ve sigara kullanımı erkeklerde daha yüksek olup yaşla artmaktadır. Arkadaş etkisi ile ve ailede kullanan olması durumunda hem alkol hem de sigara kullanımının arttığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler. Sigara. içki. gençlik.

Use of Alcohol and Tobacco Amongst Junior High School Students (Gemlik-BURSA)

SUMMARY. The study was carried out by administering a self-report questionnaire to 1495 students of five high schools in Gemlik (867 boys, 628 girls). 250 students (16.7 %) were current smokers, and 174 (11.6 %) used alcohol. Significant gender differences were found both for smoking and alcohol use. The use of both substances raised with age. Peer influence and parental use were significantly related to smoking and alcohol use.

Key Words. Smoking. alcohol use. adolescents.

Sigara ve alkol, bilinen zararlı etkilerine rağmen, yaygın olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda, sigara tüketimi gelişmiş ülkelerde hızla azalmakta ise de genç yaşlarda düşüş daha yavaş olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise sigara giderek yaygınlaşmakta ve özellikle genç yaş gruplarında tüketimin daha hızlı arttığı gözlenmektedir. Bu artışta, sigara üreticilerinin yeni pazarlar elde etmek amacıyla 3. dünya ülkelerinde geniş reklam kampanyaları başlatmalarının büyük etkisi vardır¹.

Alkol tüketimi 2. Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada hızla artmaktadır. Tüketimin diğer kıtalara göre en düşük olduğu Asya ve Afrika'da dahi alkollü içki üretimi hızla artmaktadır².

Türkiye kişi başına yıllık tüketimin düşük olduğu ülkeler arasındadır (1981'de 2.7 lt.). Ancak tüketim giderek artmakta ve içkiye başlama yaşı düşmektedir³.

Gereç ve Yöntem

Türkiye son yıllarda sosyo-ekonomik ve kültürel açılardan hızlı bir değişim içindedir. Tüm ülkeyi ilgilendiren bu değişimin Gemlik ilçesinde yaşayanları da etkileyeceği kuşkusuzdur. Özellikle ilçe merkezinde, doğu ve kuzey-doğu Anadolu'dan gelen ve çok zor koşullarda yaşayanlar ile sosyo-ekonomik düzeyi yüksek yerli halk birarada, yeni bir toplum oluşturmaktadırlar. Bütün bu koşulların insanlar üzerindeki istenmeyen etkilerinden biri bağımlılık yapan maddelerin kullanımındaki artış olarak gözlenmektedir. Sigara ve alkol alışkanlığının, özellikle büyük bir değişim yaşayan genç kuşakta araştırılması, toplumun ileride maruz kalacağı riskler açısından önemli ip uçları sergileyecektir. Gemlik'teki yeni toplumsal yapı özelliklerinin yanı sıra, gençlerin merak ve yeni deneyimler yaşama hevesleri de göz önüne alındığında, gençlerde sigara ve alkol kullanımının ölçülmesinin önemi daha da ortaya çıkmaktadır.

Araştırma, hazırlanan anket formunun, ilçedeki 5 lisede öğrenciler tarafından doldurulmasıyla

* Gemlik Eğitim ve Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı

** Yrd. Doç. Dr.; Uludağ Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı ABD

*** Gemlik Eğitim ve Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı

Geliş Tarihi: 13.4.1993

Kabul Tarihi: 26.8.1993

gerçekleştirilmiştir. Anketör olarak hekim, sağlık memuru ve hemşireler çalışmıştır. Yanlış bilgi verme riskini olabildiğince azaltmak amacıyla öğretmenler sınıflarda bulunmamış ve formlara isim, okul numarası gibi kimlik belirleyici bilgilerin yazılmaması özellikle vurgulanmıştır. Toplanan veriler bilgisayarda systat programıyla değerlendirilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya Gemlik'teki 5 liseye devam etmekte olan 867'si erkek (% 58.0) ve 628'i kız (% 42.0) olmak üzere 1495 öğrenci katılmıştır. Bu sayı tüm lise öğrencilerinin % 60.0'dır.

Tablo I- Öğrencilerin yaşa ve cinsiyete göre dağılışı

YAŞ	Cinsiyet							
	Erkek				Kız		Toplam	
	S	%	S	%	S	%		
14-15	213	47.4	236	52.6	449	100.0		
16-17	473	59.6	321	40.4	794	100.0		
18 ve +	181	71.8	71	28.2	252	100.0		
TOPLAM	867	58.0	628	42.0	1495	100.0		

Tablo II'de sigara içme ile cinsiyet ilişkisi görülmektedir.

Tablo II- Sigara içen/içmeyenlerin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Sigara İçme							
	Evet				Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%		
Erkek	179	20.6	688	79.4	867	100.0		
Kız	71	11.3	557	88.7	628	100.0		
TOPLAM	250	16.7	1245	83.3	1495	100.0		

$$chi^2 = 22.7 \quad sd = 1 \quad p < 0.01$$

Sigara içme konusunda kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılık vardır.

Tablo III- Sigara içen/içmeyenlerin yaşa göre dağılımı

YAŞ	Sigara İçme							
	Evet				Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%		
14-15	23	5.1	426	94.9	449	100.0		
16-17	143	18.0	651	82.0	794	100.0		
18 ve +	84	33.3	168	66.7	252	100.0		
TOPLAM	250	16.7	1245	83.3	1495	100.0		

Tabloda görüldüğü gibi sigara kullanımı yaşla artmaktadır. Tablo IV'de sigara içen ve içmeyen öğrencilerin okullara göre dağılımı görülmektedir.

Tablo IV- Sigara içen/içmeyenlerin okullara göre dağılımı

OKUL	Sigara İçme							
	Evet				Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%		
Kl. Lise	47	15.8	251	84.2	298	100.0		
E.M.L.	103	20.5	400	79.5	503	100.0		
İ.H.L.	23	11.9	170	88.1	193	100.0		
K.M.L.	16	15.7	86	84.3	102	100.0		
Tic. L.	61	15.3	338	84.7	399	100.0		
TOPLAM	250	16.7	1245	83.3	1495	100.0		

(*) Kl. Lise = Klasik Lise
E.M.L. = Endüstri Meslek Lisesi
İ.H.L. = İmam Hatip Lisesi
K.M.L. = Kız Meslek Lisesi
Tic. L. = Ticaret Lisesi

$$chi^2 = 9.1 \quad sd = 4 \quad p > 0.05$$

Sigara kullanımı E.M.L.'nde diğer okullara oranla yüksek, İ.H.L.'nde ise düşüktür. Ancak bu fark anlamlı değildir. E.M.L. tek olarak ele alındığında fark anlamlı olmaktadır. $chi^2=7.75 \quad sd=1 \quad p<0.05$

Evde sigara içen bir veya daha fazla kişi bulunması ile sigara içme ilişkisi Tablo V'de incelenmiştir.

Tablo V- Sigara içen/içmeyenlerin "Evde başka sigara içen var mı?" sorusuna yanıtları

Evde Sigara İçen	Sigara İçme							
	Evet				Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%		
Anne	9	3.6	26	2.1	35	2.3		
Baba	101	40.4	441	35.4	542	36.3		
Anne-Baba	33	13.2	141	11.3	174	11.6		
Kardeş	18	7.2	77	6.2	95	6.4		
Diğer	4	1.6	18	1.4	22	1.5		
Herkes	29	11.6	72	5.8	101	6.7		
Yok	56	22.4	470	37.8	526	35.2		
TOPLAM	250	100.0	1245	100.0	1495	100.0		

$$chi^2 = 21.5 \quad sd = 1 \quad p < 0.05$$

(chi^2 evde sigara içen var/yok şeklinde değerlendirilmiştir.)

Görüldüğü gibi evde sigara içen bir veya daha fazla kişinin bulunması ile sigara içme arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo: VI- Sigara içenlerin çeşitli özellikleri

	S (n = 250)		%	
	S	%	S	%
Sigara İçmeye Başlama Nedeni:				
Arkadaş teşviki	104	41.6		
Merak	78	31.2		
Herkes içtiği için	35	14.0		
Sorunlar nedeniyle	19	7.6		
Gösteriş oluyor	10	4.0		
Bilmiyor	4	1.6		
Sigara İçme Ortamı:				
Arkadaşlarla	166	66.4		
Yalnızken	64	25.6		
Sorunları olunca	8	3.2		
Ders çalışırken	6	2.4		
Herzaman	6	2.4		
Sigara İçme Süresi:				
Bir yıldan az	120	48.0		
1-3 yıl arası	87	34.8		
Üç yıldan fazla	43	17.2		
Günde İçilen Sigara:				
10 dan az	185	74.0		
10-20 arası	57	22.8		
20 den fazla	8	3.2		
İlerde Sigara Kullanma İsteği:				
İstiyor	19	7.6		
Kararsız	122	48.8		
İstemiyor	109	43.6		

Öğrencilerin çoğunluğu sigaraya arkadaş teşvikiyle başladıklarını (104 öğrenci, % 41.6), en çok arkadaşlarıyla birlikte sigara içtiklerini (166 öğrenci, % 66.4), yakın zamanda sigara içmeye başladıklarını (120 öğrenci, % 48.0) ve günde 10 sigaradan az içtiklerini (185 öğrenci, % 74.0) belirtmişlerdir. 109 öğrenci (% 43.6) ilerde sigara kullanmak istemediğini söylemiştir.

Tablo VII'de alkol kullanımı ile cinsiyet ilişkisi görülmektedir.

Tablo: VII- Cinsiyete göre alkol kullanan/kullanmayanların dağılımı

Cinsiyet	Alkol Kullanma					
	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Erkek	134	15.5	733	84.5	867	100.0
Kız	40	6.4	588	93.6	628	100.0
TOPLAM	174	11.6	1321	88.4	1495	100.0

$$\chi^2 = 29 \quad sd = 1 \quad p < 0.01$$

Alkol kullanımında kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılık vardır.

Yaşa göre alkol kullanan ve kullanmayanların dağılımı Tablo VIII'de verilmiştir.

Tablo: VIII- Yaşa göre alkol kullanan/kullanmayanların dağılımı

YAŞ	Alkol Kullanma					
	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
14-15	21	4.7	428	95.3	449	100.0
16-17	92	11.6	702	88.4	794	100.0
18 ve +	61	24.2	191	75.8	252	100.0
TOPLAM	174	11.6	1321	88.4	1495	100.0

Sigarada olduğu gibi alkol kullanımı da yaşla giderek artmaktadır.

Okullara göre alkol kullanımının dağılımı Tablo IX'da görülmektedir.

Tablo: IX- Alkol kullanan/kullanmayanların okullara göre dağılımı

OKUL	Alkol Kullanma					
	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Kl. Lise	37	12.4	261	87.6	298	100.0
E.M.L.	70	13.9	433	86.1	503	100.0
I.H.L.	9	4.7	184	95.3	193	100.0
K.M.L.	7	6.9	95	93.1	102	100.0
Tic. L.	51	12.8	348	87.2	399	100.0
TOPLAM	174	11.6	1321	88.4	1495	100.0

$$\chi^2 = 16 \quad sd = 4 \quad p < 0.001$$

Alkol kullanımı açısından okullar arasındaki anlamlı farklılık I.H.L ve K.M.L.'ndeki düşük oranda kullanımdan kaynaklanmaktadır.

Tablo X'da evde alkol kullanan kişi veya kişilerin bulunması ile öğrencilerde alkol kullanımı ilişkisi görülmektedir.

Tablo: X- Alkol kullanan/kullanmayanların "Evde başka alkol kullanan var mı?" sorusuna yanıtları

Evde Alkol Kullanan	Alkol Kullanma					
	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Baba	54	31.0	186	14.1	240	16.1
Anne-Baba	13	7.5	16	1.2	29	1.9
Kardeş	13	7.5	19	1.4	32	2.1
Diğer	5	2.9	7	0.5	12	0.8
Herkes	20	11.5	13	1.0	33	2.2
Yok	69	39.6	1080	81.8	1149	76.9
TOPLAM	174	100.0	1321	100.0	1495	100.0

$$\chi^2 = 154 \quad sd = 1 \quad p < 0.001$$

(Tablo, evde alkol kullanan var/yok şeklinde hazırlanarak değerlendirilmiştir). Evde başka alkol kullanan bulunması öğrencilerin alkol kullanımını önemli derecede etkilemektedir.

Tablo: XI- Alkol kullananların çeşitli özellikleri
(n = 174)

	Sayı	%
Alkol Kullanmaya Başlama Nedeni:		
Arkadaş teşviki	67	38.5
Merak	74	42.5
Büyükler verdiği için	23	13.2
Sorunlar nedeniyle	6	3.5
Yararlı buluyor	4	2.3
Alkol Kullanma Ortamı:		
Arkadaşlarla	125	71.8
Aile ile	19	10.9
Yalnızken	18	10.4
Özel günlerde	9	5.2
Morali bozulunca	3	1.7
Alkol Kullanma Süresi:		
1 yıldan az	102	58.6
1-3 yıl arası	55	31.6
3 yıldan çok	17	9.8
Alkol Kullanım Sıklığı:		
Çok ender	119	68.4
Ayda 1-2 kez	24	13.8
Haftada 1-2 kez	24	13.8
Hergün	7	4.0
İleride Alkol Kullanma İsteği:		
İstiyor	40	23.0
Kararsız	104	59.8
İstemiyor	30	17.2

Alkol kullandığını söyleyen 174 öğrenciden çoğu merak nedeni ile başladığını (74 öğrenci, % 42.5), daha çok arkadaşları ile içki içtiğini (125 öğrenci, % 71.8), bir yıldan az zamandan beri içki içtiğini (102 öğrenci, % 58.6) ve çok ender olarak içki içtiğini (119 öğrenci, % 68.4) belirtmiştir. İlerde alkol kullanımı konusunda büyük oranda belirsizlik vardır (104 öğrenci, % 59.8).

Tablo: XII- Sigara/alkol ilişkisi

Sigara	Alkol Kullanma				Toplam	
	Evet		Hayır			
	S	%(*)	S	%(*)	S	%
Evet	98	6.5	152	10.2	250	16.7
Hayır	76	5.1	1169	78.2	1245	83.3
TOPLAM	174	11.6	1321	88.4	1495	100.0

(*) Genel toplamın yüzdesi.

98 öğrenci (% 6.5) hem sigara hem alkol kullanmaktadır. Sigara içen fakat alkol kullanmayan öğrencilerin oranı % 10.2 (152 kişi), alkol kullanan

ancak sigara içmeyenlerin oranı % 5.1'dir (76 kişi). 1169 öğrenci (% 78.2) ise ne sigara ne de alkol kullanmadıklarını söylemişlerdir.

Öğrencilere en çok hangi alkollü içkiyi tercih ettikleri ve bir seferde en çok ne kadar içtikleri de sorulmuştur. 146 öğrenci en çok bira içtiğini söylemiştir. Rakı en çok tercih edilen 2. içkidir (14 öğrenci). Viski (4 öğrenci), şarap (2 öğrenci), cin (1 öğrenci) ve Malibu (1 öğrenci) daha az tercih edilmektedir. Bir seferde en çok içilen içki ve içerdiği alkol miktarı, bira 660 ml (15.6 gr) ve rakı 101.5 ml (37 gr) dir.

Tartışma

1495 öğrenciden 250'si (% 16.7) sigara içtiğini belirtmiştir. Sigara kullanımı yaşla artmaktadır. Erkeklerde kullanım kızlardan anlamlı derecede yüksektir. Benzer yaş gruplarında yapılan bazı araştırmalarda sigara içme oranları şöyledir: Beijing'de (Çin) % 19.2 (4), Nagoya'da (Japonya) % 25 (5), ABD'de Kaliforniya'da yapılan bir araştırmada erkeklerde % 22.1, kızlarda % 30.4, Minneapolis'te ise erkeklerde % 26.0, kızlarda % 21.0, Moskova'da erkeklerde % 39.0, kızlarda % 8.0 (6), Sidney'de % 28.0 (7). Öğrencilerin sigaraya başlamasında en büyük etken arkadaş teşvikidir (% 41.6), ve gençler daha çok arkadaşlarıyla birlikte sigara içmektedirler (% 66.4). Sigara içen öğrencilerin % 74.0'u düşük kullanım bildirmiştir, ancak % 26.0'sı günde 10'dan fazla sigara içmektedir.

Evlerinde bir veya daha fazla sigara içen kişinin bulunması gençlerde sigara kullanımını anlamlı derecede etkilemektedir. Benzer araştırmalarda da arkadaş, anne, baba ve kardeş etkisi üzerinde durulmaktadır^{1,4,5,8}.

Alkol kullanan 174 öğrenci vardır (11.6). Kızlarda kullanım erkeklerden anlamlı derecede düşüktür (% 6.4, % 15.5). ABD'de benzer yaş gruplarındaki kızların % 44.7, erkeklerin % 46.6'sının alkol kullandığı saptanmıştır⁸. Avustralya'da 14-19 yaşlardaki gençlerde % 16.0 oranında yüksek miktarda alkol kullanımı saptanmıştır⁷. İrlanda'da alkollü içki kullanma oranı % 47 olarak saptanmıştır⁹.

İngiltere'de 1600 gençle yapılan araştırmada % 20.0 en az bir kez sarhoş olduğunu belirtmiştir¹⁰. ABD'de lise son sınıf öğrencilerinden % 20.0'si son yıl içinde en az bir kez okula içkili geldiğini söylemiştir¹¹. Araştırmamızda alkole başlama nedenleri arasında "merak" önde gelmektedir (% 42.5), arkadaş etkisi 2. sıradadır (% 38.5). Alkol kullanımında arkadaş etkisi diğer araştırmalarda da vurgulanmaktadır^{2,8}.

Sonuç

Alkol ve sigaranın bilinen zararları gözönüne alındığında Gemlik ilçesi lise öğrencilerinde saptanan kullanım oranları yüksektir. Ancak içki ve sigara kullananlarda hem kullanım sıklığı hem de miktar düşüktür. Yine de, bu maddelere alışmanın çok kolay fakat bırakmanın çok zor olduğunu dikkate alarak gençlerin alkol ve sigara kullanmaya başlamalarını önleyici tedbirler alınması gerekmektedir. Eğitimin bu konuda bir ölçüde yararlı olması beklenebilir. ABD'de sigara kullanımında gözlenen düşüş büyük oranda eğitime, özellikle televizyondan yapılan yayınlara bağlanmaktadır¹. Sigara ve içki reklamları sınırlandırılmalıdır. Ülkemizde okul civarında bile sigara, bira reklamlarına raslanmaktadır. Üretim ve tüketimi hızla artan bira, bizim bulgularımıza göre gençlerin ilk tercih ettikleri alkollü içkidir. Biranın ve tüm alkollü içkilerin 18 yaşından küçüklere satışı yasaklanmalıdır. Araştırmamızda alkol kullandığını belirten 113 öğrenci 18 yaşın altındadır. Anne ve babaların içki ve sigara kullanmasının çocuklarını da teşvik edici olduğu bilindiğinden eğitim çalışmalarının tüm topluma yaygın olarak yapılmasında yarar vardır.

Dr. Necla OKAN
Eğitim Araştırma Sağlık
Grup Başkanlığı
Tel: 224/5132177
16600 Gemlik/BURSA

Kaynaklar

1. Fielding JE: Smokin: Health effects and control. In: Last JM (ed): Public Health and Preventive Medicine. Appleton and Lange, California, 1986.
2. Ranking JG, Askley MJ: Alcohol related health problems and their prevention. In: Last JM (ed): Public Health and Preventive Medicine. Appleton and Lange, California, 1986.
3. Atabek, E: Alkol ve İnsan (1.Baskı) Kelebek yayınevi, İstanbul, 1982.
4. Bao-ping Zhu, Ming Liu, Shu-Qi Wang, Guan-Qing He, Dong-Hui Chen, Jing-Hai Shi, Jing-Zi Shang: Cigarette smoking among junior high school students in Beijing, China, 1988.
5. Ogawa H, Tominaga S, Gellert G, Aoki K: Smoking among junior high school students in Nagoya, Japan, Int J Epidemiol 17(4):814-820, 1988.
6. Hearn MD, Prokhorov AV, Murray DM, Alexandrov AA, Luepker RV: Comparison of smoking prevalence in school students sampled from the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics. Int J Epidemiol 20(2):413-415, 1991.
7. Levy SJ, Pierce JP: Drug use among Sydney teenagers in 1985 and 1986. Community Health Stud 13(2):161-169, 1989.
8. Robinson TN, Killen JD, Taylor CB et al: Perspectives on adolescent substance use. JAMA 258(15):2072-2976, 1987.
9. Grube JW, Morgan M, Seff M: Drinking beliefs and behaviors among Irish adolescents. Int J Addict 24(2):101-112, 1989.
10. Bagnall G: Use of alcohol, tobacco and illicit drugs amongst 13 year-olds in three areas of Britain. Drug Alcohol Depend 22(3):241-251, 1988.
11. Palmer JH, Ringwalt C: Prevalence of alcohol and drug use among North Carolina public school students. J Sch Health 58(7):288-291, 1988.